

Araştırma Notları

Tasavvuf Mûsikîsinden İki Salât

Mehmet Nuri UYGUN*

Dinî Türk Mûsikîsinde Salât Formu

Salât formu Dinî Türk mûsikîsinin en önemli çeşitlerinden biri olup, câmi mûsikîsi ve tekke mûsikîsi çeşitlerinin her ikisinde de uygulanmıştır. Bu açıdan yalnız câmilerde okunan bir form olmayıp, tekkelerde de okunduğu göz ardı edilmemelidir. Na't ve ilâhî formları gibi salâtın da her iki mekândaki icrâları dolayısı ile ortak formlardan olduğu kaydedilebilir.

“Salât”ın kelime anlamı, Arapçada “bildirmek”, “dua” ve “namaz” demek olup, tasavvuf erbâbınca “çağırma” anlamında kullanılmıştır. Esas kullanılış anlamı ise, Hz. Peygamber’e selâm gönderip Allah’tan, O’nun âilesine, yakın arkadaşları ve tüm ümmetine şefaet ve rahmet temennî etme dualarıdır. Bu gâyeyle belirli bir beste ile veya serbest şekilde okunan dualardır. Buna “salât u selâm” da denilir. Tertip edilen güfte hâlindeki sözleri tamamen Arapçadır. En kısa söylenişi “Allahümme salli alâ Seyyidînâ Muhammed” şeklinde olup, Türkçesi “Ey Allâh’ım, Efendimiz Muhammed’e hayır dua olsun” mânâsındadır. Bu ana cümleye çeşitli ilâvelerle Hz. Peygamber’in âilesi, ashâbı, diğer peygamberler ve O’na tâbî olanlar da eklenmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Allah ve melekleri peygambere salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona hayır duâ edin ve onu uygun bir selâm ile selâmlayın” buyurulmaktadır.¹ Hadislerde de salavât getirmenin önemine işaret bulunmakta olup, bunlardan biri şöyle kaydedilebilir: “*Kiyâmet günü insanların bana en yakını, bana en çok salavât okuyanıdır.*”²

Bazı özel günlerde câmilerde minârelerden okunan salât çeşitleri ile cenâze ve bayramlarda okunan çeşitleri de eski dinî kültürümüzde yer almıştır. Bunlar en kısa şekilde “Es-salâtu ve’s-selâmü aleyke Yâ Rasulallah”

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (mehmetnuriuygun@yahoo.com.tr)

1 el-Ahzâb 33/56.

2 Tirmizî, “Vitr”, 21. Bk. Mehmet Suat Mertoğlu, “Salâtü Selâm”, *DİA*, XXXVI, 23-24.

kalıp cümlesi ile başlar. Türkçesi “Hayır dua ve selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın Resûlü” olan bu cümleye Hazreti Peygamber’in güzel vasıflarını ifâde eden kelimeler de eklenerek devam edilir. Salâda asıl olan bu güzel vasıfların övgü olarak eklenmesidir. Günümüzde mânâsı düşünülmeden Allah’ın isimleri de salâta eklenmekte olup, “Es-salâtu ve’s-selâmü aleyke yâ kerîm Allah” gibi salâtın anlamından uzak cümleler teşkil edilip, üstelik bunlar bazı sesli yayınlarda da okunmaktadır.

Salâların minârelerden akşam ezanı hâriç, sabah namazlarının eza- nından önce, mübârek gecelerde ikindi ve yatsı ezanından sonra, cuma namazlarından önce ve cenâze olduğunu haber vermek maksadı ile de cenâze namazından birkaç saat önce okunması geçmişte olduğu gibi günümüzde de uygulanmaktadır. Osmanlı döneminde bu salâların bazıları değişik mâhiyette okunmaktaydı. Meselâ, cenâze salâtı önemli kişilerin cenâzelerinde veya resmî cenâze törenlerinde cenâze kabre götürülürken okunan ve bestesi Hatip Zâkirî Hasan Efendi’ye atfedilen Hüseyinî makamındaki eserdi. Bu eser, koro ve solo olarak nöbetleşe okunurdu. Bayram ve cuma salâtları ise câmi içinde seslendirilirdi.³ Bu salâtların besteleri Suphi Ezgi tarafından kaynak belirtilmeksizin Hatip Zâkirî Hasan Efendi’ye âit gösterilmiştir.⁴ Halil Can⁵ gibi araştırmacılar tarafından ise bu bestelerin Itrî’ye âit olduğu belirtilmiştir.⁶ Sabahleyin okunan Dilkeşhâveran makamındaki salâ günümüzde de okunmaktadır. Salâtlar da ezanlar gibi iki kişi veya daha fazla okuyucu ile okunabilir. Bu takdirde de ses cinsi ve nefes miktarı, ağız birliği şarttır.⁷ Salât-ı Ümmiye ise, Mevlîd-i şerîf ve terâvîh namazları arasında koro hâlinde okunan câmi mûsikîsi formlarındandır.

Câmi mûsikisinde anılan bu salâtların icrâları yanında, Tasavvuf mûsikisinde de tekkelerdeki zikirler öncesinde salât okunması geleneği önemli bir özellik idi. Değişik isimlerle anılan ve her biri ayrı bir tarikin zikrinde okunmak için bestelenmiş salât u selâmlar vardır. Bunlardan “Salât-ı kemâliye” adı verilen salât özellikle Kâdirî dergâhlarında zikir başında okunurdu.⁸ Diğer tarîklerden Halvetîlik de Yahyâ Şîrvânî’nin ter-

3 Nuri Özcan, “Salâ”, *DİA*, XXXVI, 15-16.

4 Suphi Ezgi, *Amelî ve Nazarî Türk Mûsikîsi*, III, 63-66.

5 Halil Can, “Dini Türk Mûsikîsi Lugatı”, *Mûsikî Mecmuası*, yıl: 18, sayı: 222, Eylül 1966, s. 198.

6 Nuri Özcan-Mustafa Uzun, “Cenâze Salâtı”, *DİA*, VII, 358-359.

7 Halil Can, “Dini Musiki”, *Musikî Mecmuası*, sayı: 291, Ocak 1974, s. 15.

8 Nuri Özcan, “Salâ”, *DİA*, XXXVI, 16.

tipledeği “Vird-i Yahyâ” adı verilen “Evrâd-ı şerîf”in yazma nüshalarında “Salât-ı kemâliye”nin sözlerine rastlanmakta olup, Mülk sûresinin ardında kaydedilmiştir. Bundan dolayı “Halvetî” tarîkinde de bu salât okunmaktadır. Rifâî tarîkinde de kıyam zikri öncesinde aynı salât okuna gelmiştir.

İki Tekke Salâtı

İstanbul dergâhlarında olduğu gibi Anadolu’nun çeşitli şehirlerinde de özel bestesi ile okunan tekke salâtları bulunmakta idi. Tekkeler kapatıldıktan sonra diğer tasavvuf mûsikîsi formlarının da uzun zaman okunmayış ve notalarının tesbit edilemeyişleri sebebiyle bazılarının unutulduğu bilinmektedir. Bu makalede bunlardan Kütahya’da okunan iki tekke salâtının derlenip nota ile tespiti yapılması gerçekleştirilmiştir. Uzun yıllardan günümüze kadar okunup gelen, fakat günümüzde sıkça okunmayan ve unutulması kaçınılmaz olan salâtları böylece yaşatmak için bu araştırma yapılmıştır.

Bu salâtlardan ilki, Uşak ve daha sonraları da Kütahya’da Halvetî-Şâbânî zikri öncesinde dergâhlarda okunan eserdir. Bu eser Uşaklı Halvetî-Şâbânî şeyhi Yakupzâde Mustafa Özyürek hocaefendi (ö. 1973) ve ihvânı tarafından zikir öncesinde yıllardan bu yana okuna gelmiş, daha sonraki yıllarda Kütahyalı Hâfız Mehmet Dumlu hocaefendi (ö. 2011) ve ihvânı tarafından okunmuştu. Bizim kendisinden derlediğimiz Uşşak makamındaki bu salâtın notası ve kaynak kişinin öz geçmişi şöyledir:

H. Mehmet Dumlu: 1929 yılında Kütahya’da doğdu. Babası Kütahya’nın tanınmış ailelerinden Hurşitzâdelerin Ömer Lütfi Bey’dir. İlköğreniminden sonra orta öğretime başlayıp yarım bırakarak on üç yaşında, Kütahya Takvacılar Câmii içindeki Kur’an kursunda Müftü Hâfız İbrahim Efendi’de (ö. 1966) hıfzını tamamlamıştır. 1949 senesinde İstanbul’a giderek Bayezid Câmii imamı hâfız Abdurrahman Gürses hocadan (ö. 1999) kıraat ilmi ve uygulaması konusunda dersler almıştır.

1950-1952 yılları arasında İzmir’de askerlik görevini yerine getirdikten sonra bir süre Kütahya Bayındırlık İl Müdürlüğü’nde memurluk yapmış, bu görevinden 1953 yılı sonunda ayrılıp, imamlık ve Kur’an kursu hocalığı yapmaya başlamıştır. Kütahya’da sırası ile Şehitler Câmii, Enalica Ahmet Mescidi ve Yeşil Câmii’de 1976 yılına kadar imamlık görevi yapıp, emekli olmuştur. 1953 yılında gördüğü bir rüyâ üzerine Uşaklı Halvetî-Şâbânî şeyhi Hâfız Mustafa Özyürek hocaefendiye biat edip yirmi yıl irşâdında kalmıştır. 1965 yılında bu tarîkte hilâfet görevi almıştır. Tasavvuf ilmi hakkın-

da ve Kütahya'nın tarih, kültür, sanat hayatı ile ilgili konularda yapılmış birçok televizyon programlarında konuşmuş, araştırmacı olarak da bazı sempozyum ve konferanslarda bildiriler sunmuştur.⁹ Hayatı ve tasavvufi görüşleri ile ilgili çalışmalardan bazıları yayınlanmıştır.¹⁰

Dinî müzik öğrenimini, Kütahya'da tasavvuf eğitim ve kültürü almış eski tekke mensuplarından, zâkirbaşılık yapmış yaşlı şahıslar ve hocalarından almıştır. Ayrıca, yirmi yılı aşkın bir süre, Kütahya merkez câmilerindeki din görevlileri ile birlikte, ressam ve neyzen Ahmet Yakupoğlu'ndan ilâhî ve

klasik eserler meşk etmiştir. Bir süre ney de üflemiş olup, Türk müzikisi makam ve usul bilgilerine sâhip olmuştur.

Kendisinden derlediğimiz salâtın Arapça olan sözleri şöyledir: "Allâhümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin abdike ve nebiyyike ve habîbîke ve Resûlîken-nebiyyî'l-ümmiyyi ve alâ âlihî ve sahbihî ve sellim."

Bu metnin Türkçeye çevirisi şu şekildedir: "Ey Allâh'ım, senin kulun, peygamberin, sevgilin, resûlün olan ümmî nebî Muhammed Efendimize, O'nun âilesine ve arkadaşlarına hayır dua ve selâm olsun."

Bu salâtın metni, Halvetî "evrâd-ı şerifi"nde kayıtlıdır. Yararlandığımız nüsha, Kütahyalı Elifoğlu Nuri Efendi'ye (ö. 1973) âit olup, kendisinin Mehmet Dumlu Efendi'ye (ö. 2011) hediye ettiği nüshadır. Salât metni, bu yazmada ve aynı yazmadan yapılan Türkçeye çevrili baskının altmış altıncı

Halvetî Şâbânî Salâtı
Uşşak

Usûlü : Serbest Beste: ?
Kaynak: H. Mehmet Dumlu

Derleyen: M. Nuri Uygun

9 Bk. Mehmet Dumlu, "Sunullah Gaybî Efendi", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I (4-5 Haziran 1998)*, s. 453-463, Kütahya 2000.

10 Bk. Hoca Hafız Mehmet Dumlu, *Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeleler*, haz. Ayşenur Sır, İstanbul 2001; *Hiye'l-Fânî Hüve'l-Bâkî*, İstanbul 2010.

sahifesinde yazılmış olan Bakara sûresi 285-286. âyetlerinin ardından aynı sözlerle kaydedilmiştir.¹¹

Salâtlardan ikincisi olan Hüseyinî makamındaki Salâtu's-selâmi, kaynak kişi Hasan Çiçek, Merkez Ali Paşa Câmii eski müezzinlerinden "Hacı Müezzin" lakâbı ile tanınan ve Nakşbendiyye tarikinin Kütahya'daki son şeyhlerinden olan rahmetli Hacı Abdurrahman Efendi'den öğrenmiştir. Bu salât, Şafii mezhebi mescidlerinde ve Nakşî dergâhlarında geleneksel olarak okunan bir eser olup, bir zamanlar Nakşî dergâhı olan ve günümüzde câmi olarak ibâdete açık olan Ali Paşa Câmii'nde yıllarca sabah namazlarının ardından okunmuştur. Daha sonraları Hâfız Hasan Çiçek tarafından da görev yaptığı Takvâcılar Câmii'nde sabah namazlarından sonra uzun yıllar okunmuştur. Derlediğimiz bu eser 27.06.1974 tarihinde kaynak kişiden banda kaydedilip notaya alınmıştır. Kaynak kişinin özgeçmişi şöyledir:

Hafız Hasan Çiçek: 1928 yılında Kütahya'nın Merkez Dumlupınar köyünde doğmuştur. İlköğrenimini köyünde yaptıktan sonra, Kütahya Mollabey Kur'an kursunda Hâfız Hüseyin

Üneder hocada hıfzını bitirmiştir. Müftü Hâfız İbrahim Efendi'den tâlim okumuştur. Dinî müsikî eğitimini yine aynı hocalarından almış olup, İzmir ve İstanbul'da jandarma eri olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra, 1956 yılında Kütahya Saray Câmii'nde imamlığa başlamıştır. Bu câmideki görevinden sonra Takvâcılar Câmii'ne tâyin olmuş, uzun yıllar bu görevde devam etmiş, 1988 yılında İstanbul Fatih Kızılminare Câmii'ne imam

Hüseyinî Salât

Usûlü : Serbest Söz:?
Beste:?
Kaynak:H.Hasan Çiçek

Derleyen: M.Nuri Uygun

11 Seyyid Yahya Şirvânî, *Vird-i Yahyâ*, İstanbul 2013, s. 66.

olarak atanmış ve bu görevden emekli olmuştur. 1999 yılında Kütahya'da vefât etmiştir.

Kendisinden derlediğimiz Hüseyinî makamındaki salâtın sözleri şöyledir: "Allâhümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âli seyyidînâ Muhammed bi adedi külli dâin-ve devâin ve bârik ve sellim aleyhi ve aleyhim kesiran kesîra." Bu metnin Türkçeye çevirisi ise şöyledir: "Ey Allâh'ım, (Sayısız dertlere sayısız deva vardır.) diyen Efendimiz Muhammed'e ve O'nun âilesine her dert ve her devâ adedince hayır duâ ve selâm olsun."

Sonuç

Türk tasavvuf mûsikisinde önemli bir form olarak anılan tekke salâtlarından ikisinin ele alınıp derlendiği bu makalede, bahsi geçen salât çeşitlerinin günümüze ulaşabilmesi hedeflenmiştir. Bu gaye ile yukarıda notası ile derleyip tespit ettiğimiz iki tekke salâtı, tasavvuf mûsikisindeki salât formu örneklerine eklenmiştir. Tekke salatları ve câmi mûsikîsinin en önemli formlarından olan salâtlar hakkında bilgi verilmiştir.

Kaynakça

- Can, Halil, "Dinî Türk Mûsikîsi Lugatı", *Mûsikî Mecmuası*, sayı: 222, 1966.
- Dumlu, Mehmet, "Sunullah Gaybî Efendi", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I (4-5 Haziran 1998)*, Kütahya 2000.
- Dumlu, Mehmet, *Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler*, haz. Ayşenur Sır, İstanbul 2001.
- Suphi, *Amelî ve Nazarî Türk Mûsikîsi*, III, İstanbul 1935.
- Hiye'l-Fânî Hüve'l-Bâkî*, İstanbul 2010.
- Mertoğlu, Mehmet Suat, "Salâtü Selâm", *DİA*, XXXVI.
- Özcan, Nuri, "Salâ", *DİA*, XXXVI.
- Özcan, Nuri-Mustafa Uzun, "Cenâze Salâtı", *DİA*, VII.
- Seyyid Yahyâ Şîrvânî, *Vird-i Yahyâ*, İstanbul 2013.